

Optands flygfält

Antikvarisk kontroll vid restaurering av tre hangarer, 2004

Optand 12:2, Brunflo socken, Östersunds kommun

Martina Berglund



RAPPORT – JAMTLI 2010:18
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli
Box 709
831 28 Östersund
Tel 063-15 01 00
Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2010

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket Ärende nr
MS2006/02204

Omslagsbilder: Dörr på ladhangar 168 (04m98/17), västra fasaden på ladhangar
161 (04m131/29), blindport på ladhangar 161 (05m124/36)

Foto: Christina Persson, Jamtli

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli Förlag

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
KARTA	5
HISTORIK.....	6
ANTIKVARISKT RESONEMANG.....	7
ANTIKVARISKT RESONEMANG.....	8
BENÄMNING AV BYGGNADSDELAR.....	8
BESKRIVNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER.....	9
BYGGNAD 168 "BOSTADSHUSET"	9
<i>Grund</i>	9
<i>Fasad</i>	9
<i>Skorstenar</i>	10
<i>Entré</i>	10
<i>Måleri</i>	13
BYGGNAD 169 "LADAN".....	13
<i>Grund</i>	14
<i>Stomme</i>	14
<i>Fasad</i>	16
<i>Dörrar</i>	17
<i>Måleri</i>	17
BYGGNAD 161 "LADUGÅRDEN".....	17
<i>Grund</i>	18
<i>Fasad</i>	18
<i>Dörrar</i>	19
<i>Måleri</i>	20

BILAGA:

Uppmåtningsritning av ladvärm 168 "Bostadshuset"

Inledning

Länsstyrelsen beviljade 2004-07-05 bidrag till fasadrestaurering av tre ladhangarer på Optands beredskapsfält (d nr 434-12647-03) till Svensk flyghistorisk förening, Region Jämtland/Härjedalen. Bidrag till målning av byggnaderna beviljades 2005-06-21 (d nr 434-2261-05).

Arbetet har innefattat åtgärder på byggnaderna 168 "bostadshuset", 169 "ladan", och 161 "ladugården". Fasadrestaureringen bestod främst i lagning av rötdad panel samt uppbyggnad av ett nytt entréparti för byggnad 168. Arbetet utfördes av Stig Nilsson Byggservice under september och oktober 2004. Målenarbetet bestod av rödfärgning av fasaderna samt målning av fönster och dörrsnickerier med linoljefärg och utfördes av AB Mikael Ring sommaren 2005. Arbetet har följt museets åtgärdsförslag daterat 2004-06-21.

Antikvarisk kontroll och dokumentation har utförts av Christina Persson, Jämtli. Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör upprustningen finns i läns museets arkiv. Filmerna har nummer: 04m098, 04m131, 04m132, 04m138, 04m158, 04m159 samt 05m214.

Östersund den 1 april 2010

Martina Berglund
Antikvarie

Fastighetsuppgifter m.m.

Objekt	Restaurering av tre hangarer på Optands flygfält
Fastighet	Optand 12:2, Brunflo socken, Östersunds kommun
Dnr Jämtli	222/2004 F8CC
Dnr LST	434-12647-03, 434-2261-05
Uppdragsgivare	Svensk flyghistorisk förening Region Jämtland/Härjedalen Ope 199 831 92 Östersund Kontaktperson: Åke Lundström
Entreprenör	Stig Nilssons byggservice AB Utgård 3462 830 51 Offerdal Kontaktperson: Stig Nilsson Mikael Ring AB Ytterån 2700 830 44 Nälden
Antikvarie	Jämtli Kulturhistorisk sektion Box 709 831 28 Östersund Kontaktperson: Christina Persson

Karta



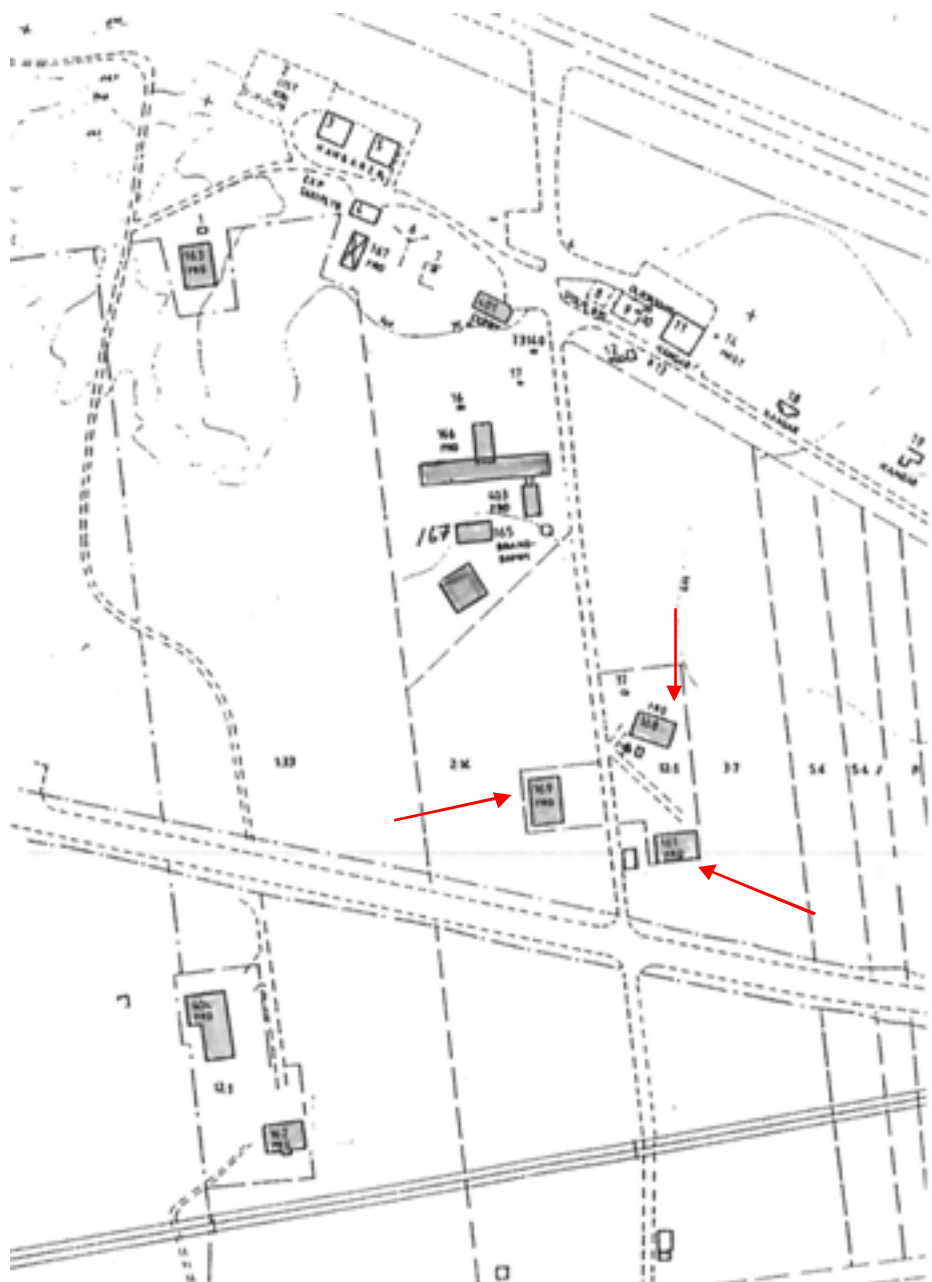
Historik

Optands flygfält som anlades under 1940-talet är med sina hangarer, skyttevärn, baracker, landningsbanor av gräs mm sannolikt landets bäst bevarade beredskapsfält. Det rådde vid andra världskrigets utbrott stor brist på flygfält i Sverige och hösten 1938 började armén planera för ytterligare utbyggnad. Beredskapsflygfältet i Optand började planeras 1939. Mark köptes av bönderna i Optands by. För att dölja flygfältets utbredning på kartor behöll man de gamla ägornas beteckningar. De s.k. ladhangarerna byggdes 1942 och utformades och placerades på ett sådant sätt att de i kamouflagesyfte liknade bondgårdar. Det finns fler ladhangarer bevarade vid flygfältet än de tre som restaurerats. Flygfältet var krigsflygfält fram till 1945 och blev efter det ett ”öppet fält” som var tillåtet även för civilt flyg.

Idag används några av byggnaderna av Flyg- och lottamuseet och sedan en tid tillbaka samarbetar Flyghistoriska föreningen med Jamtli, Jemtlands veteranklubb och Militärhistoriska föreningen för att skapa Optand teknikland, ett museum för alla tre föreningarna. Målet är att rusta och bevara de kvarvarande byggnaderna, komplettera museianläggningen med ytterligare utställnings- och aktivitetsytor och därmed locka fler besökare till platsen.



Byggnad 168, ”bostadshuset” innan restaurering (bild nr 04m098/22).



Karta över Optands flygfält med byggnaderna som tillhörde det gamla beredskapsflygfältet. Pilarna visar de tre restaurerade byggnaderna.

Antikvariskt resonemang

Avsikten med en kulturhistorisk byggnadsrestaurering är att enbart åtgärda tekniskt skadade delar. Det måste göras stor åtskillnad mellan förslitningsskador och tekniska skador. Förslitning är förändringar som berättar om byggnadens ålder och om hur byggnaden/byggnadsdelen har använts. Denna typ av förslitningsskador ingår därmed i det kulturhistoriska värdet och bidrar till upplevelsen och förståelsen av gångna tiders vardagsliv. En teknisk skada är en skada som nu eller i en omedelbar framtid äventyrar byggnadens fortlevnad. Dessa skador har reparerats. Vid reparationen har material, framställningsteknik och hantverksteknik varit av traditionellt slag. Den slutliga upplevelsen av hela byggnaden eller enskilda detaljer är densamma som före insatsen.

Trots att insatser måste göras, är meningen med varje allvarligt syftande restaurering att man efter avslutad insats drar sig tillbaka så omärkligt som möjligt. De enskilda, befintliga byggnadsdelarna ska bevaras så långt som möjligt, för att som ”originaldelar” kunna berätta om gångna tiders liv och de förändringar som med åren krävt ändringar och omDispositioneringar i byggnaderna. Varje del som byts ut kan bara berätta om hur man tänkte och gjorde i början av 2000-talet.

Benämning av byggnadsdelar

I följande beskrivning anges byggnadens fasader efter vilket väderstreck de ligger i.

Beskrivning av utförda åtgärder

De tre byggnaderna efterliknar en bondgård i sin utformning, med bostadshus, ladugård och hölada. Alla byggnader är uppförda i början av 1940-talet och har målade blindfönster. På samtliga byggnader är långsidans vägg åt ett håll konstruerad så att mittpartiet sektionvis kan fällas ned med hjälp av ett vajer spel som är monterat på motsatt långvägg. Där rullades flygplanen in i hangaren och detta vajer spel fungerar fortfarande i byggnad 169, "ladan". De övriga tre väggarna i ladvärnen är dubbla för att kunna fyllas med sand säckar som splitterskydd. Det finns enkeldörrar in i byggnaderna på den vägg som kan fällas ned.

Byggnaderna är målade med Falu rödfärg. Hangarernas dörrar, luckor och blindfönster med omfattningar är målade med oljefärg och på vissa ställen med "plastfärg". Dessa detaljer har ursprungligen varit målade med linoljefärg.

Byggnad 168 "Bostadshuset"

Fasaden består av stående locklistpanel, målade med Falu rödfärg. Längst ned finns en sockel av tvåliggande brädor och ovan de två brädorna sitter en fotplåt som också är målade med Falu rödfärg.

På samtliga fasader finns blindfönster med spröjs målade i svart och vitt. Högre upp på fasaden på gavlarna finns två svartmålade, öppningsbara luckor.

På den östra väggen finns i hörnet mot söder en enkeldörr som är målade svart, vilken ingår i den fällbara delen av väggen. Centralt på den fällbara väggen finns en skjutdörr målade med Falu rödfärg.

Grund

Marknivån var hög runt byggnaden och marken schaktades därför av.

Fasad

På samtliga fasader fanns rötskadad panel ned mot mark. Panel som är rötskadad har lagats i med ny panel av samma dimensioner som den befintliga. Nedan nämns några ställen där mer omfattande åtgärder i panelen gjordes.

På den norra gavelväggen har större delen av de liggande bräderna i sockeln bytts.

På den västra väggen har mindre delar av panelen i sockeln och locklisten bytts.

Fotplåten var skadad på vissa ställen och kunde bockas till, men behövde inte bytas ut.

En rötskada som fanns i panelen under enkeldörren åtgärdades. Dörmlisten till högre om dörrbladet byttes i sin helhet.

Knutbrädan not norr ilagades från sockeln och ca 1 ½ m upp.



Norra gavelväggen på byggnad 168 efter att en stor del av bräderna i sockeln hade bytts. Runt dörren på östra väggen byttes också en del rötskadad panel (bild nr 04m158/01).

Skorstenar

Vid nedtagning av teglet hittades spår efter de gamla skorstenarna. Det beslöts därför att rekonstruera dessa, och tillverka nya skorstenar i trä med en täckning av plåt. Förebilden till de nya skorstenarna hämtades i de bevarade skorstenarna på en annan byggnad på Optands flygfält, byggnad 164. De nya skorstenarna kläddes med tegelröd färdigmålad, men ommålningsbar plåt. De blev 70 cm breda och 120 cm höga.

Entré

På den västra väggen fanns märken i fasaden efter en tidigare utbyggd entrédel. En äldre bild visar att utbyggnaden hade pulpettak vilket även kunde utläsas av märkena på väggen. På bilden syntes även en dörr med överljus,

däremot gick det inte att se om det varit en riktig dörr eller en blinddörr. I påbyggnaden hade det funnits en värmepanna och skorstenen gick upp genom takfoten på sadeltaket.

Ett nytt entréparti rekonstruerades vid byggnadens västra vägg efter en ritning framtagen av föreningen. Den tidigare utbyggnaden stod på fyra runda plintar som fanns kvar och dessa kunde därför återanvändas. En galvad fotplåt sattes ovanför sockeln på samma sätt som på byggnaden i övrigt. Den nya dörren blev en blinddörr eftersom det ändå inte går att ta sig vidare in i hangaren från detta håll. På taket lades tegel.



Nya skorstenar och ett nytt entréparti uppfördes på "bostadshusets" västra vägg (bild nr 04m131/34).



Den färdiga utbyggnaden sedd från norr (bild nr 04m158/02).



En galvad plåt lades längs sockeln på utbyggnaden (bild nr 04m159/33).

Måleri

Fasaden målades med Falu ljusröd, medan knutlådorna målades med vit linoljefärg, NCS 0502-Y. Även vindskivor och täckbräda målades i samma vita kulör.

Blindfönstren målades med vit linoljefärg på fodren, NCS 0502-Y, medan ”rutorna” målades med svart linoljefärg, NCS 9500, i enlighet med befintlig färgsättning.



Den västra fasaden efter ommålning (bild nr 05m214/30).

Byggnad 169 "Ladan"

Byggnaden har en stolpe/regelkonstruktion med dubbla väggar och den södra väggen är fällbar på samma sätt som på byggnad 168. En lägre tillbyggnad finns i öster med sluttande pulpettak.

Fasaden består av stående locklistpanel utan fotbräda och är målad med Falu rödfärg. Mot väster finns två luckor som även de är målade med Falu rödfärg.

I den fällbara södra väggen finns en enkeldörr som är målad svart. Mitt på väggen finns även en skjutport målad med Falu rödfärg. På utbyggnaden finns en dörr mot söder, målad med svart färg.

Grund

Marknivån var hög runt byggnaden och marken schaktades därför av.

Stomme

Den gjutna grunden är större än stommen vilket gör att vattnet gärna slår upp mot de bärande delarna bakom panelen samt mot panelen.

Under arbetets gång upptäcktes att stolpen till höger om dörren på ladans södra gavelvägg var angripet av hästmyror. Väggen har konstruerats genom att spika ihop två stående plank (3 ”8) till stolpar och spika diagonalställda bräder mellan stolparna med ca 10 cm mellanrum.

Stolpen närmast dörren var angripen. Angreppet var värst längst ned, (ca 20 cm) men gick totalt upp ungefär 2,5 m i stolpen. Stolpen kapades 80 cm upp och lagades i. Resten av angreppet bekämpades med radar.



Vid den södra fasaden fanns i stolpen till höger om dörren angrepp av hästmyror (bild nr 04m132/26).

En av stolparna på norra fasaden, mot utbyggnaden, var rötskadad. Den skarvades i med två plank ca 30 cm från mark.



Angreppet av hästmyror sett från insidan av byggnaden (bild nr 04m132/30).



Ladans norra vägg där stolpen närmas utbyggnaden skarvades i längst ned mot mark (bild nr 04m131/06)

Fasad

Locklistpanelen var främst skadad mot söder. Man har dock inte bytt sprucket virke utan endast det rötade.

Gångjärnens bultar i den fällbara dörren var omöjliga att lossa, därför blev det nödvändigt att skära ut en skåra i de utbytta panelbrädoma och trä dem över bultarna.



Ilagningar i panelen vid den fällbara södra väggen (bild nr 04m158/06).



Brädoma fick träs över gångjärnens bultar (bild nr 04m131/18).

Dörrar

Vid utbyggnadens dörr var dörrfodret under dörren dåligt och byttes i sin helhet. Fodret till vänster om dörrbladet skarvades ca 40 cm.

Måleri

Fasaden har målats med Falu ljusröd. Luckorna har målats med svart linolfärg, NCS 9500, lika befintligt.



Ladans södra fasad efter ommålning (bild nr 05m214/31).

Byggnad 161 "Ladugården"

Fasaden består av stående, slät ospåntad panel som är målad med Falu rödfärg. På alla fasader utom den södra gaveln finns blindfönster. På gavlarna finns en övre rad med två svartmålade luckor som täcker fönster med riktigt glas.

I kanten av den fällbara östra väggen finns en enkeldörr som är målad grön. På de östra och västra väggarna finns två blindportar som även de är målade gröna. Centralt östra på väggen finns en skjutdörr som är målad med Falu rödfärg.



Ladugårdens östra vägg innan åtgärd (bild nr 04m098/25).

Grund

Marknivån var hög runt byggnaden och marken har därför schaktats av.

Fasad

Både panelen mot väster och öster var ned mot mark i sämre skick än vad man först trodde. Mot väster kapades då dåliga panelbrädorna i höjd med den andra spikregeln nedifrån, ca 1 meter upp, och skarvades. Man beslutade att göra skarvarna där istället för att sätta en ny regel på insidan av byggnaden.

På östra fasaden iskarvades också en del panel mot första spikregeln. Särskilt dålig var panelen vid sidan om dörren (se foto). Ny panel har samma bredd som den befintliga.

På norra gaveln byttes samtliga fönsterfoders överliggare och även vid fönstret mot väster byttes en överliggare. Ytterligare bytta delar.



Ilagningar på den västra väggen (bild nr 04m131/26).

Dörrar

Även dörrarnas panel ilagades, både på enkeldörren och på blindportarna. Bakom gångjärnen på östra väggen där panelen behövde bytas trädde man den nya panelbrädan över bultarna i gångjärnet.



Ilagningar vid enkeldörren vid den östra väggen (bild nr 04m131/21).

Måleri

Fasaden har målats med Falu ljustöd. Blindfönstren och luckorna har målats med vit och svart linoljefärg, NCS 0502-Y respektive NCS 9500. Dörrarna har målats med grön linoljefärg, NCS 5020-G50Y.



Den östra fasaden efter ommålning (bild nr 05m214/32).



Blindporten på den västra fasaden efter ommålning (bild nr 05m214/35).



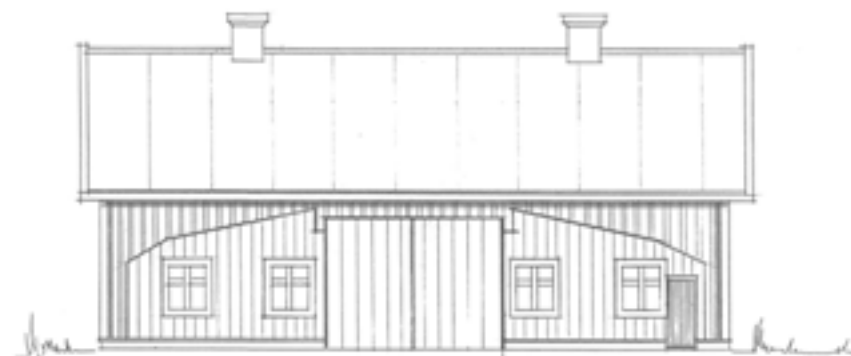
FASAD SÖDER



FASAD ÖSTER



FASAD VÄSTER



FASAD NORR

DBO⁴ MODELLKONSULT	UPPMÄTNINGSRITNING LADVÄRN A2
ÖSTERSENSVÄGEN 161 831 52 ÖSTERSUND TEL: 063-124389	FASTIGHETEN ÖSTAND 12:2 ÖSTERSUNDS KOMMUN
ÖSTERSUND-SÄTUN 2004-08-19	SKALA 1:100 S-101 REK

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2010

ISSN 1654-2045

- 2010:1 Hunge kapell – Antikvarisk kontroll vid restaurering 2008-2009
Martina Berglund
- 2010:2 Älvros klockstapel – Antikvarisk kontroll vid restaurering 2009
Martina Berglund
- 2010:3 Lillhärjåbygget – Antikvarisk kontroll vid restaurering av Benladan 2009
Martina Berglund
- 2010:4 Högen – Antikvarisk kontroll vid restaurering av härbre (byggnad IX), 2009
Martina Berglund
- 2010:5 Ovikens gamla kyrka – Förundersökning av putsen på kyrkan och bogårdsmuren
Christina Persson
- 2010:6 Bröcklingberget – Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftpark
Amanda Jönsson
- 2010:7 Ängersjököen – Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftpark
Amanda Jönsson
- 2010:8 Exercishuset (Byggnad 16) –Antikvarisk kontroll vid fasadändring 2003
Martina Berglund
- 2010:9 Byggnad 19 – Antikvarisk kontroll vid exteriör restaurering 2005
Martina Berglund
- 2010:10 Byggnad 32 – Antikvarisk kontroll vid ombyggnad 2006–2007
Martina Berglund
- 2010:11 Byggnad 33 – Antikvarisk kontroll vid ombyggnad 2008–2009
Martina Berglund
- 2010:12 Skaftåsen-området – Kulturhistorisk karakterisering inför planerad vindkraftpark
Karl-Johan Olofsson
- 2010:13 Brynje 3:2 – Antikvarisk kontroll vid restaurering av loge 2006
Hampus Benckert
- 2010:14 Västerskucku 1:63 – Antikvarisk kontroll vid restaurering av loge 2006
Hampus Benckert
- 2010:15 Grafsgården – Antikvarisk kontroll vid restaurering av spåntak på ladugården 2004
Martina Berglund
- 2010:16 Byggnad 38 – Antikvarisk kontroll vid ombyggnad 2005 och 2007
Martina Berglund
- 2010:17 Skalspasset – Arkeologisk utredning inför exploatering av Skalspasset
Karl-Johan Olofsson

2010:18 Optands flygfält – Antikvarisk kontroll vid restaurering av tre hangarer, 2004
Martina Berglund